

2. Залужна А. Є. Світоглядно-антропологічні тенденції духовно-моральних пошуків у вітчизняній філософії другої половини ХХ ст. / А. Є. Залужна // Наука. Релігія. Суспільство. № 1. – 2010. – С. 19–29.
3. Опейда Л. М. Проблема цілісності людського буття: філософсько-антропологічний аналіз : автореф. дис. ...канд. філос. наук / Л. М. Опейда ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
4. Опейда Л. М. Смысловиттєві запити сучасного українця / Л. М. Опейда // Соціологічні студії : наук.-практ. журнал. – 2015. – № 2 (7). – С. 23–27.
5. Опейда Л. М. Цілісність як сенс людського буття / Л. М. Опейда // Людинознавчі студії: збірник наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія : Філософія. – 2015. – Випуск 32. – С. 239–247.
6. Табачковський Віталій. У пошуках невтраченого часу. Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників / Віталій Табачковський. – К. : Парапан, 2002. – 300 с.
7. Хамитов Н. В. Философия человека: поиск пределов. Пределы мужского и женского: введение в метаантропологию / Н. В. Хамитов. – Киев : Наукова думка, 1997. – 172 с.

Opeida Ludmila. In Search of Meaningful Landmarks. The article discusses collisions and contradictions in the way of understanding the meaning of human life, analyzes the questions and answers of a modern Ukrainian regarding life-meaning landmarks. The latter are characterized by multivariance of decisions, each of which is more likely to complement than deny the previous one. On this basis, the relationship between ethno-national and universal in life-meaning searches, which occur according to too similar schemes, is shown to show modern humanity the importance of social-global understanding and the need to understand the meaning of human life, which consists in integrity, manifests itself differently in the limitations of the human and, in our opinion, is indicated by the existentials of healing-integrity and healing, which are consonant with the concepts of existence and transcendence, accepted in the Western philosophy.

Key words: meaning of life, meaning of being, ethno-national, universal, existence, essence, transcendence, integrity, healing-integrity, healing.

Опейда Людмила. В поисках смысловжизненных ориентиров. В статье рассмотрены коллизии и противоречия на пути постижения смысла человеческого бытия, проанализированы запросы-ответы современного украинца относительно смысловжизненных ориентиров. Последние характеризуются многовариантностью решений, каждое из которых скорее дополняет остальные, а не отрицает их. На этом основании доведено взаимосвязь между этнонациональным и общечеловеческим в поисках смысла бытия, которые происходят за слишком похожими схемами, чтобы показать современному человечеству над-важность общественно-глобального понимания и необходимость осознания сущности человеческого бытия, которая заключается в единстве-целостности, что по-разному проявляется в предельных измерениях человеческого и, по нашему мнению, обозначается экзистенциалами «ис-целения» и «целобности», которые довольно-таки созвучны с понятиями «экзистенции» и «трансценденции» принятыми в западной философии.

Ключевые слова: смысл жизни, смысл бытия, этнонациональное, общечеловеческое, экзистенция, эссенция, трансценденция, целостность-ис-целение и целостность-целобность.

Стаття надійшла до редколегії
12.12.2018 р.

УДК 37.03

Оксана Сохацька

Духовність і душевність як ціннісні виміри та орієнтації людського життя

Статтю присвячено проблемі духовності, душевності як вимірам людського життя. Розкрито суть і зміст поняття духовності, цінностей і ціннісних орієнтацій. Підкреслюється, що духовність є основою людського життя, формування культури особистості, тобто із відкриття і плекання в собі духовності починається процес самопізнання, творче ставлення до себе. В статті відзначається, що особистісна система цінностей виконує роль внутрішнього інтегратора, внутрішнього стрижня культури. Світоглядна культура, що виросла на основі

культурних багатств суспільства і загальнолюдських цінностей являє собою потенціал культури особистості, який покликаний забезпечити духовний і душевний комфорт особистості.

Ключові слова: світоглядна культура, духовність, душевність, система цінностей, особистість, інтеграція.

Постановка проблеми. Людське життя, з точки зору його проблематичності, постає як активно творчий процес, спрямований на відкриття унікального, неповторного в собі та реалізацію цього у власному житті, що потребує безперервних особистих зусиль... Життя людини не є якоюсь сталою, це проблема, яку людина змушена вирішувати кожен день, на усіх етапах свого життєвого шляху. Тобто життя людини постає як процес життєдіяльності. Людина – це істота, яка водночас належить двом світам: світу природи і духовному світу. Отже, людина – це єдність тіла, розуму, душі і духу. Цілісна модель життя передбачає гармонійний розвиток усіх – фізичних, інтелектуальних, вольових, емоційних якостей та потреб людини. Цілісне життя спрямоване на виявлення, плекання і примноження власних духовних багатств. Воно розпочинається з духовного пробудження і самопізнання та самовдосконалення.

Поняття “дух”, “духовність” належать до найбільш загальних, граничних характеристик людини та її життя. Сміслові контури духовності, які найрельєфніше зафіксовані в релігії, мистецтві, містицизмі проступають як здатність і потреба орієнтуватися на вищі, універсальні цінності Істини, Добра, Краси в їх єдності. У цьому розумінні духовність виявляє себе як певний ідеал, до якого прагне людина та людство у власному духовному самовдосконаленню

Духовність означає орієнтацію на вищі, надутилітарні цінності в їх єдності, прагненні вийти за утилітарно обмежені рамки буденності, тобто передбачає відкриття сакрального, абсолютного у собі, в іншій людині, в житті. Духовність також пов’язана із прагненням охопити життя у всій його повноті, що ніколи неможливо зробити до кінця, але завжди виступає необхідною умовою саморозвитку особи та суспільства. Духовність, як прагнення до повноти, насиченості, вагомості життя, пов’язана з глибинним усвідомленням свого буття, його смислу, вищого блага. Отже, духовність виступає головним принципом самобудування особи та суспільства, необхідною умовою вільного і творчого ставлення до особистого й суспільного життя.

Духовність передбачає не просто орієнтацію на вищі, загальнолюдські цінності, а й здатність і потребу свідомо та вільно будувати своє життя як унікальне. Духовність розкривається як здатність і потреба особи (суспільства) переводити зовнішній зміст буття у свій внутрішній світ та у зворотному напрямі на ґрунті законів Істини, Добра, Краси в їх єдності. Отже, духовність - це ціннісний вимір буття (внутрішнього та зовнішнього в їх єдності), його співвідношеність з абсолютними цінностями, вічністю, творчістю та свободою. Духовність як і життя не є якоюсь даністю. Духовність - це животно-творче джерело людини та її життя, яке вимагає безперервних зусиль для його збереження. Тому не можна сказати, що одна людина має духовність, а інша не має її. Людина духовною є лише тоді, коли вона чинить як духовна істота.

Духовність для свого існування потребує постійного розвитку, свідомості та самосвідомості людини, її емоційних, моральних, естетичних, інтелектуальних та вольових якостей, певної системи знань, насамперед про саму себе, свій сікрокосм, а також потреб, навичок і вмінь. Тобто суб’єктом духовності виступає не свідомість людини, а її дух - як своєрідний сплав свідомості (включаючи самосвідомість та підсвідомість), інтелекту, волі та почуттів, у межах якої кожна з цих характеристик людини набуває нової якості та спрямованості.

Духовність не обмежується лише ставленням до універсальних цінностей. Вона включає в себе й ціннісні відношення до світу та самого себе. Цей пласт духовності формується на підставі розвиненої душевності людини. Тобто духовність і душевність генетично взаємопов’язані. Душевність розкривається як здатність до співчуття та милосердя, як любов до ближнього, що починається з любові до самого себе, як терпимість та широкосередність. Душевність співвідноситься із світом соціально-моральних почуттів людини. Її можна окреслити як емоційно-моральне ставлення до себе як до цінності та ставлення до іншого як до самого себе. Між поняттями “духовність” та “душевність” існує взаємозв’язок. Так само як ґрунтом зростання бездуховності є бездушність, так і ґрунтом зростання бездушності, в свою чергу є бездуховність. Отже, дух і душа взаємодоповнюють одне одного: перший відкриває цінності творення, обрії досконалості та вічності; а друга – цінності переживання, обрії світу

та почуттів. Вироблення цілісної моделі життя неможливе без одночасного розвитку як духовності, так у душевності.

Відношення до світу цінностей і світу повсякденного життя починається із ставлення до себе. В ньому розкриваються цінності відношення, обрії та глибини внутрішнього світу, свободи та відповідальності, любові, віри, надії. Умовою самобутнього життя і виступає творче ставлення до себе, яке починається із самопробудження, самопізнання, відкриття природної краси свого внутрішнього світу, тобто з відкриття і плекання в собі духовності.

Людина – істота трансцендентальна і інтенціональна, тобто така, яка прагне вийти за власні межі і спрямована на інше. Але саме духовність перетворює ці прагнення на справжню співпричетність, співбуття вічності, світу, людині (собі та іншій), оскільки має своєю необхідною підставою любов, віру та надію. Любов відкриває те, чого немає в дійсності, але що перебуває у становленні, може й повинно бути. Любов, по суті, і є вірою і надією на те, що можлива і бажана досконалість (себе, іншого, світу) втілиться у дійсність. Любов співвідноситься з вірою, а віра з любов'ю тому, що вірити – це те саме, що “визнати за істину”. У вірі відкривається щось таке, що “має для нас внутрішню, вільно визнану переконливість і цінність” [8, с. 225].

Віра пробуджує любов та дух, усі творчі здібності людини. Віра є не що інше, як головний та провідний потяг людини, який визначає її життя, її уявлення, її прагнення та вчинки. Тому людина духовна настільки, наскільки вона вірить, сподівається та любить. І навпаки, вона вірить, сподівається та любить настільки, наскільки вона духовна. Адже людина може “нехтувати своєю вірою, залишати її на свавілля випадку, пронизувати її забобонами та марновірствами, перетворювати її на сліпий та руйнуючий фанатизм. Чи відводити їй якийсь куточок своєї душі, і до того ж найбільш лякливий і лицемірний, він може зраджувати своїй вірі з розрахунку і “продавати” її Але в одному людині відмовлено – це жити без віри” [7, с. 138].

Віра, надія, любов потрібні людині тому, що життя її надлишкове в своїх потенціях і обмежене в своїй дійсності. Тобто людина завжди - інтуїтивно чи свідомо - відчуває, що життя, таке, яким воно є, – це ще не все життя, життя не в усіх своїх можливостях та повноті, в усій його досконалості. І для того, щоб не розчаруватися в реальному житті, не зламатися під його тягарем, людина потребує віри та сподівання на те, що життя може та повинно бути інакшим. І поки не згасає ця віра і надія, життя може продовжуватися.

Так само і любов. Об'єктом її виступає не обмежений, реальний предмет – життя, людина, світ, а предмет в усій повноті його нереалізованих можливостей. Любов і відкриває ці можливості та спрямована на їх утвердження. Точно такі почуття надають нашому життю об'ємності, багатомірності, перспективи, націленості на досконалість і створюють як можливість розгортання духовності, так і можливості реалізації моделі цілісного життя.

Світ кожної людини завжди несе в собі відбиток її ставлення до різних явищ, предметів, вчинків – до всього, що потрапляє в поле її зору. Світ цінностей і ціннісних орієнтацій складний і різноманітний.

Цінності виконують у світі інтегративну функцію. На такій основі особистість здійснює свої життєві вибори, орієнтуючись на їхню соціальну схвальність. Для особистості цінності виконують роль внутрішнього інтегратора, навколо якого концентруються і в якому втілюються її потреби та інтереси. Для суспільства система цінностей виступає внутрішнім стрижнем культури. Таким чином йдеться про двоєдину основу системи цінностей, яка водночас існує як в індивіді, так і в суспільстві як соціокультурній системі [6, с. 628–630]. Ці системи існують і функціонують самостійно на рівні особистості і суспільства, водночас утворюючи певну спільність. Особистісна система цінностей будується на основні цінностей, які переважають у даному суспільстві, останні ж, у свою чергу, акумулюють і відбивають нові тенденції у виборі на індивідуальному рівні певних цілей та засобів їхнього досягнення.

Загальна кількість різноманітних цінностей, як на рівні суспільства, так і на рівні особистості, дуже велика. До системи соціальних цінностей належать десятки і навіть сотні різноманітних культурних, економічних, політичних, духовних цінностей. Проте системоутворюючих цінностей, які виступають основними регуляторами суспільного і особистісного життя, не так вже багато.

Будь-яка система цінностей поєднує цінності двох порядків: цінності–цілі і цінності–засоби, які інакше також називають термінальними і інструментальними. До перших належать найважливіші цілі та ідеали людини і суспільства – такі, як цінність людського життя, сім'ї, здоров'я, свободи та інші. До

других – засоби досягнення цілей, які схвалюються даним суспільством або людиною – такі, як ініціативність, авторитетність і т.п. Термінальні цінності більш стійкі й універсальні. Вони виступають системоутворюючими чинниками різних соціокультурних систем протягом великих історичних проміжків часу.

Можна виокремити також традиційні цінності, які зберігають і відтворюють ті норми і цілі життя, що давно склалися в тому чи іншому суспільстві, і сучасні цінності, які орієнтовані на новації та прогрес. Крім того існують так звані загальнолюдські цінності, які входять до систем цінностей як традиційних, так і сучасних суспільств, маючи тисячолітню історію, виступають ефективними регуляторами людської поведінки та вчинків. Ці цінності певною мірою центрують навколо себе інші ціннісні орієнтири, структуруючи суспільні цінності.

Відомо, що сформулювавши свою ціннісну картину світу, людина зберігає її значною мірою незмінною практично впродовж усього життя. Така картина формувалася переважно у так звані “формативні роки”, що охоплюють період життя, який безпосередньо передує періоду зрілості. Існують різні точки зору відносно того, на який саме вік припадають формативні роки. Ми поділяємо думку вчених, які відносять його на віковий період 14-18 років. Далі система цінностей людини змінюється переважно лише в кризові періоди її життя, до того ж ці зміни, як правило, стосуються здебільшого структури цінностей і відбивають зміни пріоритетів, внаслідок чого одні цінності стають більш значущими, інші відходять на задній план.

У сучасному суспільстві соціалізація молоді ускладнюється труднощами, що виникають внаслідок переоцінки традицій, норм і цінностей. Якщо раніше молодь значною мірою спиралася на досвід попередніх поколінь, то тепер молоді люди засвоюють і творять новий соціальний досвід, покладаючись переважно на себе. Значною мірою це обумовлює існування суперечливих тенденцій у свідомості і поведінці сучасної молоді. Як наслідок, в молодіжному середовищі водночас функціонує досить багато різних моделей самореалізації.

Значне послаблення впливу на особистість загальної ціннісно-нормативної системи суспільства посилює формуючу роль ціннісних систем мікрорівня - таких, як цінності сім'ї, гурту, друзів та інші.

Для сучасного нестабільного суспільства особливо небезпечним є зростання загрози негативного впливу на особистість з боку неблагополучних сімей і кримінальної субкультури.

Тим часом перехід до вищого рівня морального розвитку ускладнюється суспільною ситуацією в суспільстві, коли невизначеність суспільних критеріїв оцінки інструментальних цінностей існує не тільки всередині особистості, а й “зовні”, у суспільстві в цілому. Це підвищує вимоги саме до самовизначеності особистості, посилює самостійну роль людини у побудові свого життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасному суспільстві відбуваються глибокі зміни в ціннісно-світоглядній орієнтації. Міра цих змін залежить від ступеня включеності особистості в пізнавальну і соціально-перетворюючу діяльність. Можна накреслити такі основні напрями розвитку ціннісних структур населення України:

- відродження та укорінення своїх національних цінностей (духовних, соціальних), відродження національних традицій і звичаїв, збагачення свого національного менталітету на основі демократичних принципів і постулатів;
- формування нових цінностей життя і культури, які збагачують ціннісний потенціал народів України і певною мірою увійдуть у структуру світової ціннісної системи;
- поступове витіснення застарілих стереотипів та попередньої ціннісно-світоглядної та моральної орієнтації, яка не відповідає духу часу.

На ґрунті системи ціннісних орієнтацій особистості формується система її смисложиттєвих орієнтацій. Вона складається із кількох складових. Перша – це цілі людини в житті, які надають осмисленості майбутньому. Друга складова – насиченість життя, яка характеризує сам процес життєздійснення в теперішньому. Третя – це задоволеність самореалізацією, яка формувалася на основі досягнутого і минулого. Мова йде про оцінку людиною прожитого, відчуття нею того, наскільки пройдений відрізок життя був продуктивним і осмисленим.

Для особистості немає “нейтральних речей”. Їх використання або відповідає, або не відповідає людському призначенню. Все багатство предметного світу для особистості постає в його справжньому призначенні, тобто для її власне особистісного розвитку і самоутвердження, а не як якийсь чужий для неї світ. Тому можна зробити висновок про те, що «... висхідним методологічним принципом

формування людської особистості, її духовного світу, є прилучення її до розпредмечування різноманітних формоутворень культури шляхом оволодіння історично виробленими людством видами і способами діяльності...» [9, с. 163].

Джерела та література

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни личности / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991.
2. Бебик В. М., Головатий М. Ф., Ребкало В. А. / В. М. Бебик. Політична культура сучасної молоді. – К. : Либідь, 1996.
3. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1986.
4. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 24–32.
5. Выготский Л. С. Проблема возраста І. Д. / Выготский Л. С. // Собр. соч.: В 6-ти т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. – С. 112–167.
6. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. – М. : Планета, 1990.
7. Ильин И. А. Путь к очевидности / И. А. Ильин. – М. : Республика, 1990.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Республика, 1990.
9. Шинкарук В. И., Яценко А. И. Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения / В. И. Шинкарук, А. И. Яценко. – К., Политиздат, 1984.

Sokhatska Oxana. Spirituality and Spirituality as Values and Orientations of Human Life. The article is dedicated to the issues of spirituality and animation as the dimensions of human life. The author determines the sense and content of the notions of spirituality, values, and valuable orientations. It is stressed that spirituality is the background of human life and forming of personal culture. It means that the process of self-cognition as well as creative self treatment begins with discovering and growing up someone's spirituality. Personal system of values serves as some inner integrative axis of culture. A world view culture grown on the basis of cultural treasures of society and universal values is by itself a personal cultural potential which has to provide a person's spiritual comfort.

Key words: world-view culture, spirituality, animation, system of values, personality, integration.

Сохацкая Оксана. Духовность и душевность как ценностные измерения и ориентации человеческой жизни. Статья посвящается проблеме духовности, душевности как измерениям человеческого бытия. Раскрыта сущность и содержание понятия духовности, ценностей и ценностных ориентаций. Подчеркивается, что духовность является основанием человеческой жизни, формированию культуры личности, т.е. с открытия и возвращения в себе духовности начинается процесс самопознания, творческое к себе отношение. Отмечается, что личностная система ценностей исполняет роль внутреннего интегратора, стержня культуры. Мировоззренческая культура, выросшая на основе культурных достижений человечества и общечеловеческих ценностей представляет собой потенциал культуры личности, призванный обеспечить духовный и душевный комфорт личности.

Ключевые слова: мировоззренческая культура, духовность, душевность, система ценностей, личность интеграция.

Стаття надійшла до редколегії
11.10.2018 р.